

kunnen vaststellen; nergens hebben we een afbeelding kunnen vinden van een tertiaire koraal, die er op leek.

Gaarne wil ik nog dank brengen voor het bereidwillige afstaan van zeldzame exemplaren voor afbeelding of beschrijving door de leden van de werkgroep Rotterdam van de Malacologische Vereniging en aan de heer Sergt. P. Cambridge voor het geven van uitvoerige uittreksels uit moeilijk bereikbare Engelse literatuur en fotocopiën van afbeeldingen.

LITERATUUR

- BLOKLANDER, A. en BROUWER, J. 1945. Over de fossiele mollusken uit de Westerschelde bij Ellewoutsdijk en hun mogelijke plaats van herkomst. Overdruk uit Zoölogische Mededelingen XXV. Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging no. 36, 37 en 39.
- HENNEKAM, A. E. G., SCHUIJF, P. en VAN DER SLIK, L. 1949. De rijke tocht. De Levende Natuur.
- GRUIJTER, J. G. DE, 1941. Korallen van het Nederlandse Tertiair, Overdruk uit Leidse Geologische Mededelingen.
- LAGAAIJ, R., 1952. The Pliocene Bryozoa of the Low Countries and their bearing on the marine stratigraphy of the North sea region. Proefschrift Leiden.
- MAILLEUX, E. 1933. Terrains, roches et fossiles de la Belgique.
- MEULEN J. v. d., z. j. Tabel voor de fossiele bivalven van het Nederlandse strand.
- MEULEN, J. v. d. 1949. Anisomyaria.
- MILNE EDWARDS, H. en HAIME, J. 1849—1864. Monograph of the British fossil Corals.
- REGTEREN ALTENA, C. O. van, 1937. Bijdrage tot de kennis der fossiele, subfossiele en recente mollusken, die op de Nederlandsche stranden aanspoelen en hunner verspreiding.
- STEENHUIS, J. F. 1938. Het voorkomen van *Terebratula grandis* Blumenbach 1803, *Lingula dumortieri* Nyst 1844 en *Sphenotrochus intermedius* van Münster 1826 in het Nederlandsche Pliocen alsmede de geschiedenis der naamgeving. Natuurhistorisch Maandblad, Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, 27e jaargang.
- TOMES 1888, Dec. 3. Geological Society Vol. 5. pag. 25—29 naar een uittreksel van Sergt. P. Cambridge.
- WALTHER, J. Einleitung in die Geologie als historische Wissenschaft deel 2.
- WOOD, S. V., 1848—1879. Monograph of the Crag Mollusca.

ZANDSTEEN-NIEUWVORMING IN 't BIKBERGERBOS

door
G. BOUT

Bij grondwerkzaamheden, uitgevoerd door de D.U.W. in het Bikbergerbos, langs de weg van Crailo naar Huizen in het Gooi, deed men in het vroege voorjaar 1953 een merkwaardige ontdekking. Een der arbeiders nl. stuitte bij het diep-spitten op een steen. Hoe verder hij groef, hoe meer steen er bloot kwam.

Men besloot toen om deze geheel uit te graven en ontdekte, dat het een ware kolos was. Vlak er naast stuitte men op een tweede gevaarte. Een truck arriveerde om het grootste blok op te takelen, maar 't bleek onbegonnen werk, zodat de chauffeur onverrichter zake terug moest gaan.

De vraag was nu, wat voor soort gesteente zo onverwachts bloot kwam. Deze bracht de gemoederen nogal in beweging; een ingezondenstukkenschrijver in „Het Gooi en Ommeland” beweerde zelfs, dat het in 't geheel geen steen was, omdat hij elk spoor van graniet miste!

De redactie van genoemd blad tekende er bij aan, dat het een „unicum in ons land was.

Een ingesteld onderzoek bracht echter aan 't licht, dat we hier te maken hebben met een z.g. *zandsteen-nieuwvorming*, welke in het Gooi en omgeving volstrekt geen zeldzaamheid is. De heer Van der Lijn verwijst in zijn „Keienboek” naar enige vindplaatsen, die deels reeds door de geoloog Staring zijn vermeld, o.a. ook naar een vroegere zandgroeve bij Bussum.

Slaan wij nu het standaardwerk van W. C. H. Staring op, dl. II van „De Bodem van Nederland,” (1860), dan vinden wij de bijzonder aardige beschrijving van zo'n gesteente, vroeger opgegraven aan de Trompenberg te Hilversum. Deze Trompenberg — thans een villapark — was vroeger de lievelingsplaats van Tromp, die in de nabijheid z'n buitengoed „Trompenburg” had. De overlevering luidt, dat Tromp hier bomen liet planten om wat schaduw te hebben op warme dagen. En nu laten we Staring aan 't woord op blz. 91 van genoemd werk.

„Tot eene krijtforming moeten waarschijnlijk ook eenige zeer merkwaardige stukken zandige, witte kalksteen teruggebracht worden, die, als het afgodsbeeld op de Trompenberg bij Hilversum, vermaard en door den volijverigen navorscher onzer oudheden, Dr Janssen, beschreven zijn geworden. Het zijn een groote en een viertal kleinere platachtige steenen; de grootste is een paar el hoog, anderhalf el breed en een half el dik; allen zijn zeer sterk afgerond; de een heeft een groot, daarin als 't ware uitgewoeld gat, op die wijze als men de opperlaag van gesteenten aantreft, wanneer die door loopend water afgesleten en afgerond is geworden. Men heeft de steenen overeind staande in een door kunst opgeworpen heuveltje gevonden, en meent, hetgeen ook volstrekt niet onwaarschijnlijk is, dat de vreemde vorm, die het grootste stuk op den romp van een menschelijk ligchaam doet gelijken, de voorvaderen heeft overgehaald om deze steenen als een afgodsbeeld op te rigten.

Dat men deze, in die ruwe tijden, van verre, van het Teutoburgerwald welligt herwaarts gevoerd zal hebben, is niet te denken; maar daarentegen is het zeer opmerkelijk, dat er tot dus verre geen tweede voorbeeld van het vinden van soortgelijken kalksteen, onder de keijen van het Nederlandsch diluivium, aan te wijzen is; behalve alleen de groote platen welke in het Solgat bij Garderen voorkomen.”

Opvallend in dit citaat is de beschrijving van de vorm der stenen, die overeenkomt met de thans gevonden blokken. Het blijkt, dat het nadien niet is gebleven bij de twee thans gevonden exemplaren, maar dat zich nog verscheidene grotere en kleinere stenen in de onmiddellijke nabijheid bevinden. Ik geloof zelfs, dat men kan spreken van een verzameling gesteenten, alle min of meer aan elkaar verbonden.

De grootste steenklomp meet $3,25 \times 1,65 \times 1,50$ m; deze is dus belangrijk groter dan die, welke Staring beschrijft. De vorm van het complex en de afzonderlijk uitstekende klompen is grillig van omtrek, duidelijk gelaagd, en met typische uitholling en groeven.

Met enige fantasie kan men er zeer wel vormen van het menselijk ligchaam in vinden, juist zoals Staring beschrijft.

Dr C. G. Egeler te Amsterdam was zo vriendelijk mij uitslag te geven van een door hem ingesteld onderzoek van het gesteente. Het mikroskopisch onderzoek toonde aan, dat we hier te maken hebben met een veldspaatrijke zandsteen met kalkbindmiddel. Het kalkige kitmiddel is het gewone calcium-carbonaat. Onderzoek der zware fracties van het gesteente en van een tweetal monsters van het omgevende zand (een op ± 2 cm en het andere op ± 40 cm genomen) toonde aan, dat hier een opvallende gelijkheid bestaat.

Het is dan ook ongetwijfeld juist, dat we hier niet te maken hebben met zwerfstenen, maar met een kalkachtige zandsteen, ter plaatse gevormd. We kunnen ons verder afvragen of het grillige oppervlak en de typische uitholling is gevormd bij

de verkitting van het zand, of wel resultaat is van processen nadien en mogelijk een verweringsvorm. Of misschien een uitslijping door water, daar het mij opgevallen is, dat de vindplaats juist ligt aan de voet van een sterke terreinglooiing in een laag gedeelte van het bos.

Ongetwijfeld een punt dat onze aandacht vraagt, daar het ontstaan van de z.g. zandsteen-nieuwvorming nog niet geheel helder is. Voor de bezoekers van Het Gooi is er echter weer een bezienswaardigheid gekomen, juist zoals in vroegere jaren de verdwenen „afgodsbeelden” op de Trompenberg waren. De gevonden zandsteen-nieuwvorming is nu door het „Gooisch-Natuurreservaat” omgeven door een afzetting, zodat ze tegen de „souvenir-jagers” beschermd is. Gelukkig maar, daar het voor ons een interessant object blijft.

Soest.

December 1953.

BOEKBESPREKING

HERBERT WENDT „Ich suchte Adam”, 520 S. mit 32 Tafeln und 57 Textabbildungen — Verlag Grote, Hamm—Westf. 1953. Prijs 19 D.M.

„Roman einer Wissenschaft” is de ondertitel van dit pas verschenen boek dat de geschiedenis der anthropologie met alles wat ermee samenhangt op zeer aanvaardbare wijze beschrijft.

Het begint met een voorval uit het leven van Johann Jakob Scheuchzer, de medicus uit Zürich.

Wij zien hier Scheuchzer als strijder tegen het rationalisme en de leer van de „Vis plastica”, volgens welke de fossielen toevallige vormingen zouden zijn.

Scheuchzer's doel lag echter op een geheel ander terrein, hij wilde het scheppingsverhaal uit de Bijbel met bewijzen staven. Vandaar dan ook zijn enthousiasme toen hij de „Homo diluvii testis” ontdekte in een kalkgroeve bij Oeningen in Oberbaden, volgens hem een mens, getuige van en omgekomen door de Zondvloed.

Het is dan ook niet voor niets dat hij in zijn publicatie (1726) de volgende vermanende woorden gebruikt:

„Betrübtes Beingerüst von einem alten Sünder
Erweiche, Stein, das Herz der neuen Bösheitskinder.”

Hoewel Scheuchzer's „Homo” tenslotte een reuzensalamander bleek te zijn geweest, die later terecht kwam in Teyler's Museum te Haarlem, was dit toch het eerste bericht over de mogelijkheid van het bestaan van een fossiele mens, dat weerklank vond.

Reeds Leonardo da Vinci had een juist idee over het ontstaan der fossielen, maar dit was evenals dat van latere onderzoekers zoals Palissy (die er levenslang voor kreeg!) onbeacht gebleven.

Als eerste ontdekker van fossiele mensensporen leren we Conyer kennen, een Londense antiquair, die in 1715 een stenen bijl ontdekte tussen mammoetsbeenderen waaruit hij concludeerde dat mensen ook in die tijd geleefd hadden. Zijn mond werd al spoedig gesnoerd door zijn geleerde tijdgenoten die hiermede bewezen achtten dat Caesar ook naar Engeland was getrokken met olifanten.

Zelfs Linné, de grote systematicus, was nog niet zeker van het wezen der fossielen en deelde ze in zijn grote werk over de systematiek der natuur in bij het Rijk der Stenen, waartoe dan de mineralen, de „echte” stenen en de fossielen behoorden. Eerst Buffon gelukte het zijn tijdgenoten ervan te overtuigen dat fossielen niets anders zijn dan resten van uitgestorven levende wezens.

We lezen dan verder van Cuvier en Geoffroy de Saint Hilaire, Lyell en Darwin, Huxley en Lyssenko, van William Smith als ontdekker der gidsfossielen, Mary Anning, de eerste handelaarster in fossielen van professie, en de geschiedenis van vrijwel alle belangrijke vondsten van fossiele mensen, waarbij ons steeds weer treft hoeveel *nauwkeurigwerkende amateurs* hiertoe hebben bijgedragen!

Vanzelfsprekend zijn door de min of meer avontuurlijke behandeling van de stof enkele onnauwkeurigheden in de tekst ontstaan, Zo werd de historie van Behringer (zie ons vorige bericht hierover) onjuist weergegeven, Linné promoveerde te Harderwijk en Het Loo ligt nog steeds bij Apeldoorn. Bovendien hadden we graag gezien dat een register was opgenomen en dat de literatuurlijst naar onderwerp was gerangschikt, maar dat neemt niet weg dat wij dit vlotgeschreven boek met zeer veel belangstelling hebben gelezen en het onze leden van harte aanbevelen!

G. M. R.